

УДК 78.072(430)А.Шопенгауер

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА

Світлана САЛДАН

*Кафедра музикознавства
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, м.Львів,
тел.: 223-01-24 (д.) 8-097-34-097-34 e-mail: svitlana.saldan@gmail.com*

У статті розглядаються філософсько-естетичні погляди А. Шопенгауера щодо походження музичного мистецтва, причини його особливого сприймання людиною та зв'язок між музикою та виявленням Вселенської Волі.

Ключові слова: музичне мистецтво, Вселенська Воля, музична мова, сприйняття, філософія музики.

Про вплив музичного мистецтва на людину знали ще найдревніші цивілізації: Індія, Китай, давні культури Єгипту, Греції тощо. Наприклад в уяві жителів Межиріччя звук володів чудодійною силою. У соціальній ієрархії Месопотамії музиканти стояли безпосередньо після царів та богів. Роль музичного мистецтва в стародавньому світі в своїх працях розглядали: С. Григорян, А. Лосев, В. Татаркевич, В. Матоніс, А. Фарбштейн та інші дослідники. Природа музики, її вплив на людину, її психіку, фізичний стан тощо завжди викликала підвищений інтерес у науковців.

Оригінальну теорію про природу музичного мистецтва, своєрідне пояснення особливостей його впливу на людину надав також Артур Шопенгауер – німецький філософ, вчення якого вплинуло не лише на розвиток філософських напрямків ХХ ст., але й на формування культурологічних, музикознавчих концепцій та на розвиток філософії музики в цілому.

Аналізу творчості А. Шопенгауера, – зокрема його поглядів щодо окремих площин музичного мистецтва, – присвячено дослідження Г. Макаренка, З. Фоминої; певні спроби осмислити філософсько-естетичну сутність концепцій А. Шопенгауера робили М. Грот, А. Линченко, Ф. Паульсен, І. Сірко, І. Сечина та ін.

Мета статті: висвітлити обґрунтування походження, специфічний статус музики як виду мистецтва у світосприйнятті А. Шопенгауера.

Ідеї А. Шопенгауера щодо мистецтва, зокрема музичного, ґрунтуються на його засадничих філософських поглядах, згідно з якими світ виступає як результат діяльності невблаганної вічно невдоволеної Вселенської Волі. Вона продукує ідеї, які втілюються у створенні, наприклад, каменю, рослини, тваринному світі тощо, шукаючи більш досконалий зразок і тим демонструючи тугу за чимось вищим, досконалішим. Мислитель зауважує, що люди також переживають подібний стан. Життя людини, – на думку А. Шопенгауера, – це суцільна біда. Плоди людської праці

не приносять щастя, оскільки неможливо наситити постійно виникаючі все нові й нові потреби, які вимагає її, людини, воля. Нереалізованість потреб створює відчуття нещастя. З іншого боку, відсутність бажань, нових прагнень провокує виникнення нудьги, що також є злом.

Однак існують засоби, за допомогою яких, на думку А. Шопенгауера, людина може звільнитися від сліпої Волі. І одним з цих засобів є музичне мистецтво. Мислитель звернув увагу, що саме музика порівняно з іншими видами мистецтва вирізняється сильнішою, швидшою та неухильнішою дією на людину, оскільки винятковість музичного мистецтва полягає в тому, що воно на відміну від інших мистецтв, не є відображенням ідей або мірою об'єктивації Волі, а висловлюванням її самої. Усі види мистецтв відображають дійсність як відображене до того, що відображається, як знімок до оригіналу. Геній-творець мистецтва через призму песимістичного світогляду створює художній твір, спираючись на свій досвід-уяву. Наприклад, художник чи скульптор, працюючи, користується прообразами, які існують у реальному житті та є адекватними об'єктиваціями Волі. Музика, на відміну від інших мистецтв, не є відбитком ідей та не має прообразу, і тому, на думку філософа, є відбитком самої Волі. Дія музики глибока: інші види мистецтв говорять про відбиток-відображення, натомість вона – про його суть. Спираючись на цю думку, вчений робить висновок, що світ, Воля – це втілена музика. Він акцентує на всезагальності музичної мови, її ясності, яка здебільшого випереджає мову розуму. “Вона (музика) – зовсім іншого роду й пов'язана скрізь і завжди з ясною визначеністю” [2, с. 132].

А. Шопенгауер порівнює музику та ідеї волі, які втілюються у всій множинності та недосконалості видимого світу природи, демонструючи при цьому відповідні паралелі. У найнижчих тонах гармонії, в її басовому голосі, на його думку, виявляються нижчі щаблі об'єктивації волі, неорганічна природа, планетна маса. Усі вищі легкорухомі тони є аналогією тіл і організацій природи, що виникли в послідовному розвитку з неї. Планетарна маса – їх носій та джерело. Відтак, бас у гармонії є чимось на зразок грубої маси в світі неорганічної природи, на якій усе базується, з якої усе зростає і розвивається.

Далі, в сукупності супровідних голосів, які утворюють гармонію (між басом і мелодією) Вселенська Воля демонструє всю ієрархію ідей, в яких вона об'єктивується. Найближчі до басу тони – це неорганічні, але вже різноманітні тіла, вищі звуки є представниками рослинності і тварин. Усім цим басовим і супутнім голосам, які формують гармонію, не вистачає, однак, тої пластичної послідовності, яку має тільки верхній голос (мелодія), тільки йому властиві швидкі та легкі мелодичні повороти і ходи, у той час як усі решта голосів рухаються набагато повільніше.

У всій природі – від кристалу до досконалої тварини – ніхто й ніщо не володіє дійсно зв'язним мисленням-свідомістю, яке б робило її життя осмисленим цілим, і жодна така істота не знає послідовного духовного розвитку, існуючи відповідно твердих законів. Згідно з А. Шопенгауером, саме в мелодії, в головному високому голосі, який керує цілісністю і доволіно розвивається від початку до кінця в безперервному, багатозначному зв'язку єдиної думки, зображаючи ціле, саме в ньому “...я пізнаю найвищу ступінь об'єктивації волі, усвідомлене життя і прагнення людини. Подібно до того, як наділена розумом людина, постійно дивиться уперед і озирається назад на свій життєвий шлях, осмислюючи його, так і мелодія має від

початку до кінця багатозначний зміст. Вона оповідає про історію волі, відбитком якої насправді є ряд її діянь. Але мелодія говорить більше: вона розкриває інтимну історію волі, змальовує кожен рух, який розум не в змозі сприйняти. Цим пояснюється судження, що музика – мова почуттів, а слова – мова розуму” [2, с. 193]. А отже, за А.Шопенгауером, музика є математикою душі.

Учений розглядає інтервали звукової гами як відповідність існування певним видам окремих ступенів об’єктивації Волі, різновидам матерії в природі. Відхилення від арифметичної правильності, дисонуючі інтервали, викликані темперацією чи вибором строю, він вважає аналогічним до відхилення індивіда від видового типу.

А. Шопенгауер вважав, що, затримка виконання людських прагнень спричинює страждання, відповідно до цього сутністю мелодії є постійне відхилення від тоніки, перехід тисячами шляхів, не тільки консонуючими інтервалами, а й дисонуючими. Зрештою, завжди існує прагнення повернення до тоніки, і на всіх цих шляхах мелодія виявляє стремління волі, її сатисфакцію саме завдяки кінцевому отриманню гармонічної розв’язки і особливо – тоніки. Скомпонувати мелодію, розкрити в ній всі глибокі таємниці людських бажань і відчуттів – це справа генія композитора.

Мислитель вказує: як швидкий перехід від бажання до його задоволення й від задоволення до нового бажання є щастям, так само швидкі мелодії – без значних відхилень – сприймаються, як веселі; повільні мелодії, – особливо ті з них, що пройняті виснажливими дисонансами та лише через певний відрізок часу знову досягають тоніки – аналогічні важкодоступному задоволенню і є сумними. Спираючись на цю теорію, А. Шопенгауер пояснює особливості сприймання музичного твору так: “...короткі легковловимі фрази швидкої танцювальної музики наче говорять про легкодосягнуте буденне щастя. *Adagio* говорить про муки великого і благочинного прагнення, презирливого до всякого дрібного щастя. *Allegro maestoso* в широких реченнях, довгих ходах, далеких відхиленнях, передає більш серйозне і благородне прагнення до далекої мети і кінцеве її досягнення” [2, с. 238]. Невичерпність можливих мелодій відповідає існуванню безлічі індивідів у їхньому життєвому природному просторі. Якщо новий імпульс Волі затримується в довго витриманій тоніці, то сприймання такої музики швидко стає нестерпним. До цього близькими є багато монотонних невизначних мелодій. Тут мова понять – як і всюди в мистецтві – безплідна: композитор розкриває внутрішню суть світу і висловлює глибоку мудрість мовою, яку його розум не розуміє. При поясненні цього дивного мистецтва поняття-слова демонструють свою убогість та обмеженість. Попри вказані вище аналогії, А. Шопенгауер підкреслює, що музика має до них не пряме, а лише дотичне відношення, оскільки виявляє не явище, а виключно внутрішню сутність, саму Волю, передаючи печаль, муку, жах, радість, душевний спокій взагалі, як такі, самі в собі до певної міри *in abstracto*, виражає їх суть без усіякого додатку чи мотивів до них. Проте ми розуміємо її. Звідси й наша фантазія, легко збуджуючись, намагається наче одягнути музику в образи незримого, однак настільки живого світу духів. Цим інтимним зв’язком музики й істинної сутності всіх речей пояснюється той факт, що коли в якійсь сцені, події, ситуації прозвучить відповідна музика, то вона наче розкриває нам їх таємний, глибинний зміст дійства та слугує його вірним і найкращим коментарем. Відтак, світ можна назвати як втіленою музикою, так і втіленою волею. Музика безпосередньо підвищує значення усіякої картини і навіть сцени дійсного життя і світу, і робить це тим сильніше, чим більше мелодія

співзвучна внутрішнім духом того чи іншого явища. Учений підкреслює думку про всезагальність музичної мови, її ясність, яка зазвичай випереджає мову розуму: "...музика пояснює нам глибинну сутність буття найбільш зрозумілою мовою, яка йде до самого серця і незрозуміла розуму" [1, с. 48]. Музика є сокровенним зерном або серцевиною речей, що передує всілякій формі.

Висновки. Отже, якщо природа музики не зводиться до музичного мислення, то й природа людини, здатної сприймати символічні образи музичних творів, не обмежується тілом і психікою. Людина – це ще й дух. Тільки тому вона може безпосередньо розуміти й переживати дух музики. Подібне сприймається подібним. А. Шопенгауер підкреслює думку, що музика виражає тільки квінтесенцію життя і його подій, але не самі події, які не впливають на неї. У житті так багато зла і страждань, що навіть не помічаючи зла біля себе, але знаючи про його існування, неможливо людині моральній бути щасливою, вважав мислитель. Оскільки в мистецтві відбувається фіксація високих ідеалів і цінностей, то найвища його мета, на думку вченого, полягає в звільненні душі від страждань, спричинених егоїстичними пристрастями. Обраних мистецтво звільняє від Волі, а звичайних людей – утішає. Споживачі шукають в мистецтві забуття, обрані спостерігають за тим, як розгортається Воля і в цьому знаходять сенс життя. Внесок А. Шопенгауера полягає в тому, що він вказав на простір, де формуються цінності та норми людини якій, визначаючи її діяльність і культуру лежать поза межами інтелекту.

---

1. *Макаренко Г. Г.* Музика і філософія: Шопенгауер, Вагнер, Ніцше / Г. Г. Макаренко. – Київ : Факт, 2004. – 150 с.

2. *Шопенгауэр А.* Мир как воля и представление. / А. М. Шопенгауэр. – Москва : Мысль, 1992. – Собр. соч. Т.1. – 510 с.

MUSICAL ART IN THE CONTEXT OF THE PHILOSOPHICAL-AESTHETIC VIENS AT SCHOPENHAUER

Svitlana SALDAN

*Department of Musicology
Ivan Franko L'viv National University,
19 Valova str., 79000 L'viv, Ukraine
tel.: 223-01-24 (d.) 8-097-34-097-34, e-mail: svitlana.saldan@gmail.com*

He philosophical-aesthetic viens at Schopenhauer in relation to the origin of musical art in the article are examined. Also his reasons for music perception he exposurefo thr world will.

Keywords: musical art, world will, musical language, preception, musical philosophy.

МУЗЫКАЛЬНОЕ ИСКУССТВО В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФСКО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ ИДЕЙ А. ШОПЕНГАУЭРА

Светлана САЛДАН

*Кафедра музыковедения,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Валова, 19, 79000, Львов, Украина.
223-01-24 (д.) 8-097-34-097-34 svitlana.saldan@gmail.com*

В статье анализируются философско-эстетические идеи А. Шопенгауэра, касающиеся происхождения музыкального искусства, причины его специфического восприятия человеком, а также связь музыки с проявлением Вселенской Воли.

Ключевые слова: музыкальное искусство, Вселенская Воля, музыкальный язык, восприятие, философия музыки.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2012
Прийнята до друку 12.09.2012